

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2024. № 4.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.4.21>

УДК 338.43

О. В. Федірець,

*д. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту ім. І. А. Маркіної,
Полтавський державний аграрний університет, м. Полтава, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9710-4644>

В. В. Нечипоренко,

*к. с.-г. н., доцент, доцент кафедри маркетингу та логістики,
Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8257-2720>

В. І. Гніденко,

аспірант, Сумський національний аграрний університет, м. Суми, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-2142-8966>

УПРАВЛІННЯ АДАПТИВНИМ РОЗВИТКОМ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ АКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ

O. Fedirets,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of I. Markina Department of Management, Poltava State Agrarian University, Poltava, Ukraine

V. Nechyporenko,

PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Marketing and Logistics, Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine

V. Hnidenko,

PhD student, Sumy National Agrarian University, Sumy, Ukraine

MANAGEMENT OF ADAPTIVE DEVELOPMENT OF THE AGRO-FOOD SECTOR IN CONDITIONS OF INCREASED MARKETING ACTIVITY OF INNOVATIVELY ORIENTED ENTERPRISES

В статті розглянуто управління адаптивним розвитком агропродовольчої сфери в умовах посилення маркетингової активності інноваційно орієнтованих підприємств. Доведено, що інклюзивний напрямок адаптивного розвитку є відповіддю на існуючу несправедливість, яка виникла в системі суспільних відносин, та має наступні характеристики: нерівномірний розподіл ресурсів, який викликає відчуття несправедливості, виникнення кризи довіри та недосконалість економічних, фінансових інструментів, які в умовах транспарентності показують, що частина ринкових контрагентів поводить себе недоброчесно, відповідно подальша участь в економічних операціях в таких умовах є ускладненою, виникнення бар'єрів для економічного розвитку. На противагу цим системним вадам інклюзивна економіка має базуватися на таких принципах як справедливість, відкритість, довіра, відсутність бар'єрів. Визначаючи пріоритети інклюзивного розвитку потрібно враховувати необхідність, поруч з одночасною недостатністю економічного зростання для забезпечення повноцінного добробуту населення. Успішний адаптивний розвиток агропродовольчої сфери забезпечується не лише завдяки реалізації виробничо-технологічного і матеріально-ресурсного потенціалу, важливим чинником виступає компетентність та рівень кваліфікації менеджерів, які мають стратегічне мислення. Формування оптимальних напрямків адаптивного розвитку агропродовольчої сфери залежить від розуміння стратегічних принципів щодо управління розвитком, концепції та чинників розвитку економічних систем, базових стратегії розвитку бізнесу, типології стратегій. Вірний та ефективний вибір напрямку адаптивного розвитку та стратегії забезпечується за умови наявності у фахівці зазначеної сфери знань та навичок стосовно: використання методів та підходів стосовно формування основних процесів стратегії, прийомів аналізу зовнішнього середовища, способів, що використовуються для оцінки моніторингу реалізації стратегії та компетентностей, необхідних для прогнозування

ефективності стратегічних змін, методик оцінювання фінансових, виробничих та інвестиційних ризиків і здатністю здійснити оцінити ступінь відповідності основних елементів цілям стратегії управління адаптивним розвитком агропродовольчої сфери в умовах посилення маркетингової активності інноваційно орієнтованих підприємств.

The article deals with the management of adaptive development of the agro-food sector in the conditions of increased marketing activity of innovatively oriented enterprises. It has been proven that the inclusive direction of adaptive development is a response to the existing injustice that has arisen in the system of social relations, and has the following characteristics: uneven distribution of resources, which causes a feeling of injustice, the emergence of a crisis of confidence and the imperfection of economic and financial instruments, which in terms of transparency show that part of the market counterparties behaves unscrupulously, accordingly further participation in economic operations in such conditions is complicated, the emergence of barriers to economic development. In contrast to these systemic flaws, an inclusive economy should be based on such principles as fairness, openness, trust, and the absence of barriers. When determining the priorities of inclusive development, it is necessary to take into account the necessity, along with the simultaneous insufficiency of economic growth, to ensure the full well-being of the population. Successful adaptive development of the agro-food sector is ensured not only by the realization of production-technological and material-resource potential, the competence and level of qualification of managers with strategic thinking is an important factor. The formation of optimal directions for the adaptive development of the agro-food sector depends on the understanding of strategic principles regarding development management, the concept and factors of the development of economic systems, the basic strategies of business development, and the typology of strategies. A reliable and effective choice of the direction of adaptive development and strategy is

ensured by the presence of specialists in the specified field of knowledge and skills in relation to: the use of methods and approaches related to the formation of the main processes of the strategy, methods of analyzing the external environment, methods used to evaluate the monitoring of the implementation of the strategy and the necessary competencies for forecasting the effectiveness of strategic changes, methods of assessing financial, production and investment risks and the ability to evaluate the degree of compliance of the main elements with the goals of the management strategy of adaptive development of the agro-food sector in the conditions of increased marketing activity of innovatively oriented enterprises.

***Ключові слова:** управління, адаптивний розвиток, агропродовольча сфера, маркетингова активність, інноваційно орієнтовані підприємства.*

***Keywords:** management, adaptive development, agro-food sector, marketing activity, innovation-oriented enterprises.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Стратегічний вибір в системі управління адаптивним розвитком агропродовольчої сфери – це рішення спрямоване на визначення способу підвищення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання, встановлення напрямку подальшого розвитку виходячи із зміни виду бізнесу чи коригування існуючого бізнесу. За певних умов для забезпечення поліпшення конкурентної позиції та посилення стійкості достатньо буде провести реформи суб'єкта господарювання при появі перші негативних ознак погіршення фінансово-економічного становища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Успішність адаптивного розвитку агропродовольчої сфери

визначаються не лише виробничо-технологічним чи матеріально-ресурсним потенціалом, важливу роль відіграє рівень компетентності й кваліфікації менеджменту, наявність у них стратегічне мислення. При формуванні найбільш важливих напрямків адаптивного розвитку агропродовольчої сфери багато що залежить від розуміння наступних елементів:

основа, концепція та чинники, що визначають розвиток економічної системи;

типологія стратегій адаптивного розвитку агропродовольчої сфери;

принципи стратегічного управління розвитком агропродовольчої сфери;

наявність базових стратегій адаптивного розвитку;

формування принципів елементних стратегій агропродовольчої сфери [1-10].

Для забезпечення вірного та ефективного напрямку адаптивного розвитку агропродовольчої сфери, та відповідного вибору стратегії потрібно щоб фахівці зазначеної сфери володіли наступними компетенціями:

застосування прийомів та методів аналізу зовнішнього оточення;

знання методів та основних процесів формування стратегії;

знання необхідні для прогнозування ефективності стратегічних змін;

способи оцінювання та методи моніторингу реалізації стратегії;

способи оцінювання виробничих, фінансових та інвестиційних ризиків;

здатність оцінити відповідність основних цілей та елементів стратегії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) – дослідити управління адаптивним розвитком агропродовольчої сфери в умовах посилення маркетингової активності інноваційно орієнтованих підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Науково-практичні дослідження передбачають наявність різноманітних варіантів трактування дефініції «розвиток агропродовольчої сфери». Частина дослідників

орієнтуються на те, що адаптивний розвиток агропродовольчої сфери забезпечується через її зростання. Даний підхід є очевидним, адже ключовою метою розвитку є економічний ріст. В той же час, слід відмітити, що дефініції «розвиток» і «зростання» взаємопов'язані, але за своїм змістом можуть відрізнятися. Тому не слід ототожнювати дані поняття. Науковці трактують поняття розвиток як процес, пов'язаний із переходом системи в більш досконалий стан; зміни від старого стану до якісно нового; трансформацію від нижчого до вищого, з простого до більш складного. Розвинути – можна трактувати як «посилити», зміцнити; підвищити міру досконалості; підняти рівень; поширити, розширити, поглибити зміст або застосувати що-небудь [2, 3, 6].

Розглядаючи різні обставини «розвиток агропродовольчої сфери» можна ідентифікувати по різному. Першочерговим є факт – основна мета адаптивного розвитку суб'єкта господарювання – забезпечення існування його як соціально-економічної системи, на базі стійкої взаємодії та пристосування до змін зовнішнього середовищі при підвищенні його конкурентоспроможності. Також на динаміку розвитку має суттєвий вплив зміна стадії життєвого циклу та наявність зміни зовнішньому та внутрішньому оточення.

Зростання агропродовольчої сфери, часто асоціюють зі збільшенням величини самої сфери та розширенням виробництва в межах однією з форм, що визначає розвиток суб'єкта господарювання. Водночас виробнича сфера забезпечує розвиток інноваційно орієнтованого суб'єкта господарювання за умов незмінності масштабів діяльності останнього.

Наслідком таких дій, коли бажання короткострокового росту є домінуючим може стати поява кризи у довгостроковому періоді.

Слід відмітити, що економічне зростання та адаптивний розвиток агропродовольчої сфери реалізуються через взаємопроникнення та доповнення в межах єдиного процесу простого чи розширеного відтворення.

Зростання, в даному випадку, виступає як складова життєвого циклу, і відбувається в межах періодів впровадження, становлення, росту, стагнації, реорганізації та нового підйому.

В межах агропродовольчої сфери зростання в основному полягає у збільшенні обсягів виробництва та розширенні масштабу діяльності, і має подвійну природу. Зростання – це ключова метою адаптивного розвитку агропродовольчої сфери, в той же час це чинник, умова його розвитку. Відповідно до різних ознак зростання може бути: внутрішнім та зовнішнім; обмеженим чи розширеним; екстенсивним або інтенсивним; вертикальним, горизонтальним, диверсифікованим; інноваційним або консервативним.

Характеристика екстенсивного розвитку полягає у збільшенні обсягу виробництва, що відбувається через залучення додаткових ресурсів. При інтенсивному розвитку додаткові обсяги виробництва отримуються завдяки підвищенню ефективності використання існуючих обсягів ресурсів.

Внутрішній розвиток відбувається завдяки розширенню зсередини, без об'єднання з іншими інноваційно орієнтованими господарськими суб'єктами [6, с. 125]. Внутрішній розвиток спрямований на розширення масштабів діяльності при застосуванні власних ресурсів суб'єктів господарювання, та досягається за рахунок інвестування капіталу в розширення існуючої діяльності або створення нового виробництва.

В якості мети внутрішнього розвитку може виступати бажання суб'єкта господарювання розширити свою частку в межах існуючого ринку продукції, чи прагнення вийти на нові ринки збуту. Також, органічний розвиток може передбачати для суб'єкта господарювання вертикальну експансію, яка стосуватиметься джерел постачання чи точок збуту, також можлива диверсифікація для переходу на абсолютно нові види діяльності.

При забезпеченні внутрішнього зростання з'являються можливості повнішого використання виробничо-ресурсного та кадрового потенціал агропродовольчої сфери, якщо за таких обставин основну ставку зробити на

персонал – його досвід, навички, організаційну культуру та традиції.

Внутрішній розвиток може виступати як єдина альтернатива на початкових стадіях життєвого циклу за відсутності можливості придбання додаткових ресурсів. Орієнтація на внутрішні ресурси, в такому випадку виступає позитивним чинником. В той же час, наявних ресурсів та сформованих навичок може бути занадто мало для забезпечення розширеного відтворення та посилення позиції суб'єкту господарювання на ринку. Це викликає необхідність поєднання стратегії внутрішнього і зовнішнього росту, з метою успішного виходу на нові ринки збуту чи впровадження нових продуктів чи видів діяльності.

Зовнішній розвиток – передбачає розширення суб'єктом господарювання меж своєї ділової активності, це спосіб розширення бізнесу, який за допомогою інтеграції з іншими інноваційно орієнтованими суб'єктами господарювання через злиття, придбання чи поглинання, забезпечує утворення нового господарюючого суб'єкту. Такий тип адаптивного розвитку дозволяє швидше розширюватися та використовувати більш ефективні підходи, ніж внутрішнє зростання, за рахунок значного розширення ресурсної бази та частки ринку. Також слід пам'ятати про ж можливість зниження витрат за рахунок масштабів виробництва, та раціоналізацію діяльності в межах нового об'єднання. Зовнішній розвиток може набувати форми горизонтальної, вертикальної чи диверсифікованої інтеграції.

Горизонтальний розвиток передбачає нарощування обсягів виробництва однопланової продукції в межах існуючих та на нових ринках. Вертикальний розвиток відбувається при об'єднанні технологічно взаємопов'язаних виробництв, що сприяє зближенню з постачальниками чи споживачами.

Диверсифікований адаптивний розвиток стосується збільшення масштабів діяльності та спрямований на виявлення нових можливостей в

інших галузях [2, с. 75].

На основі нововведень відбувається інноваційний розвиток. Ідеальна модель такого розвитку передбачає, що суб'єкт господарювання вносить інноваційні зміни, які базуються на досягненнях науки та науково-технічного прогресу, що дозволяє забезпечити його стійкість та зростання ефективності виробничо-господарської і комерційної діяльності.

В межах консервативного напрямку розвитку розглядається зростання обсягу випуску та продажів існуючих видів продукції, без істотних змін технологія виробництва.

Забезпечення кількісного зростання, завдяки розширенням масштабів діяльності та нарощуванням обсягів виробництва, є надзвичайно ефективною формою, яка визначає розвиток інноваційно орієнтованого підприємства. В той же час адаптивний розвиток агропродовольчої сфери може відбуватися й за іншими напрямками:

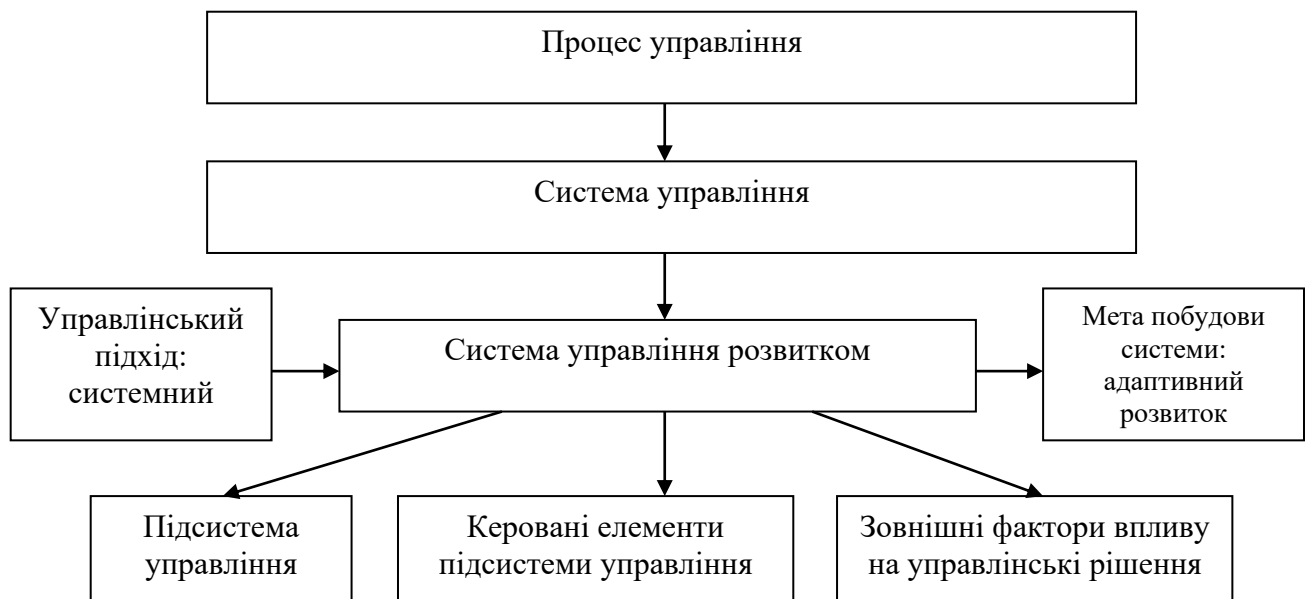
- вихід на нові ринок збуту товарів;
- поліпшення якості продукції;
- ріст рівня комплексності використання наявних ресурсів;
- раціоналізація використання ресурсів;
- розширення номенклатури та асортименту;
- підтримка привабливого іміджу;
- вдосконалення організаційно-технічного забезпечення;
- розширення та розвиток сегментів ринку;
- реорганізація господарюючого суб'єкту.

Велика група науковців фахівців визначають адаптивний розвиток агропродовольчої сфери через зростання ефективності її функціонування завдяки удосконаленню техніки та технології, через оновлення господарської системи, поліпшення організації виробництва та праці, підвищення якості продукції, яка випускається [4, с. 223].

З прагматичної точки зору управління адаптивним розвитком

агропродовольчої сфери, можна розглядати через призму кількісних та якісних зміни внутрішнього стану та поліпшення взаємовідносин із його зовнішнім оточенням, за рахунок чого в довгостроковій перспективі відбувається поліпшення конкурентного статусу та її збереження як соціально-економічної системи [3, с. 34].

Безперечно, система управління адаптивним розвитком повинна відповідати управлінському процесові. Взаємозв'язок системи управління розвитком та процесу управління наведено на рис. 1.

Рис. 1. Зв'язок процесу управління і системи управління адаптивним розвитком [опрацьовано автором на основі 3, 4, 6]

Як бачимо на рис. 1, системний управлінський підхід при побудові система управління розвитком, спрямований на активізацію позитивного досвіду здійснення управлінських процесів та забезпечує здатність цілеспрямованого розвитку, який відповідає потребам та очікуванням суб'єкта господарювання у відповідності до його принципів, цілей, завдань та функцій які забезпечуються під час формування встановленої системи.

З огляду на зазначене потреба у формуванні стратегічної системи управління адаптивним розвитком визначається наступними чинниками:

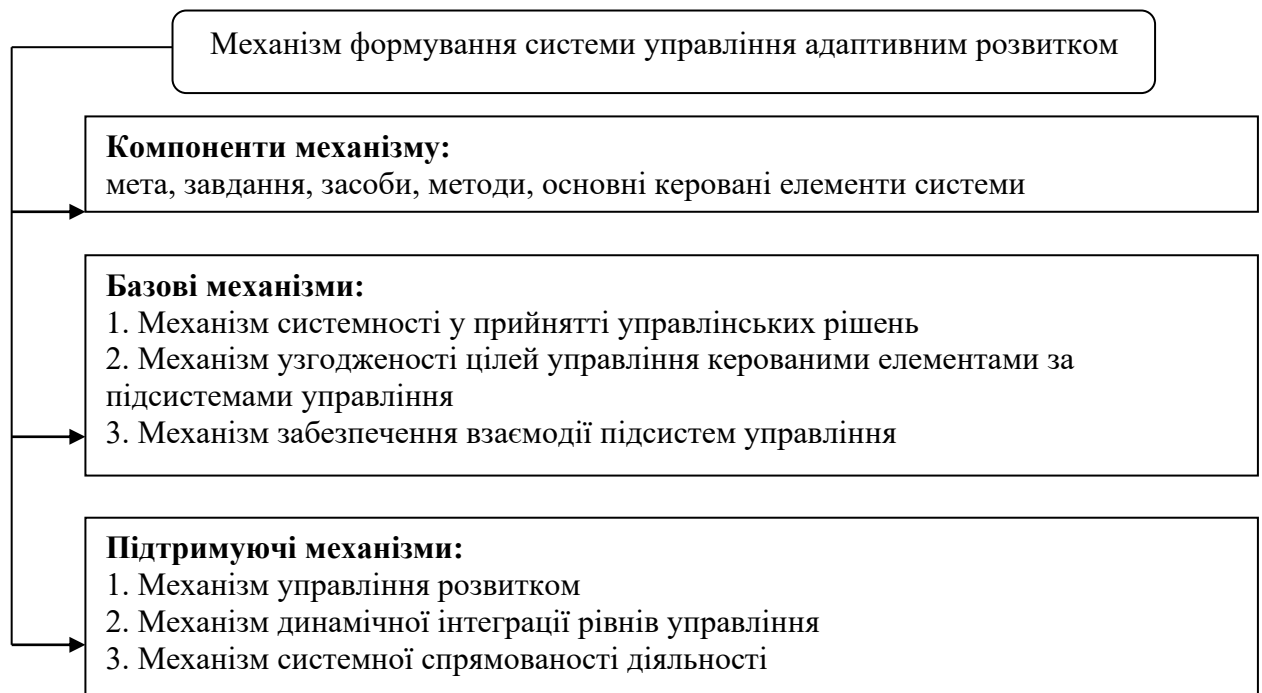
розрізненість підходів до трактування до дефініції «розвиток»;

наявність недоліків існуючих системах управління, що спричиняють появу кризових ситуацій, що може викликати втрати ринкових позицій, загрозу діловій репутації, настання банкрутства;

процесів управління бувають неузгодженими, що впливає на спроможність функціонувати ефективно, а в деяких випадках навіть безбитково.

Так як механізм формування системи характеризує наявність відносин в межах системи між її складовими елементами, виникає потребу у ідентифікації змісту даних складових елементів.

При побудові механізм формування системи управління потрібно головну увагу зосередити на наступних елементах: компоненти механізму, базові та підтримуючі механізми (рис. 2).

Рис. 2. Складові механізму формування системи управління адаптивним розвитком підприємств агропродовольчої сфери [опрацьовано автором на основі 3, 4, Ошибка! Источник ссылки не найден.]

Представлені на рис. 2 компоненти механізму визначаються виходячи

із цілей розвитку.

Варто зазначити, що мета системи, яка відповідає за управління розвитком, та мета, яка визначає формування її механізму, повинні відповідати ключовій сутності системи – забезпечення реалізації цілей її розвитку. Якщо за метою системи адаптивне управління прийняти забезпечення протидії деструктивним впливам зовнішнього середовища, для забезпечення стратегічного спрямування розвитку суб'єкта господарювання та здійснення ефективної діяльності, то за мету формування механізму системи управління розвитком слід прийняти впровадження ефективних засобів та методів стратегічного управління розвитком суб'єктів господарювання, що побудовані на визначених принципах, сприяють формуванню системи управління та здатні забезпечити ефективне функціонування системи.

До головних завдань механізму слід віднести:

забезпечення поєднання взаємозалежних процесів в межах першочерговості їх виникнення, у відповідності до ступеня впливу на процес розвитку;

забезпечення регуляції взаємозв'язків в межах самої системи управління на базі синхронізації та оптимізації процесів, які створюють умови для досягнення цілей та виконання завдань розвитку.

Виробничий та реалізаційний процеси, види ресурсів, показники фінансового стану суб'єктів господарювання – це основні керовані елементи системи, які формують один із ключових компонентів механізму.

Характер, інтенсивність змін, масштаб перетворень набувають помірного, радикального чи фундаментального характеру. Наприклад, зміни, що забезпечують інтеграційний розвиток суб'єкту господарювання в межах обраної галузі, можна віднести до радикальних перетворень, адже за таких умов потрібно забезпечити високий рівень внутрішньо-організаційні зміни. Також освоєння випуску нових зразків продукції інколи потребує суттєвих

зміни виробничого процесу, зміни маркетингових та логістичних підходів. Також фундаментальні зміни стосуються трансформацій що відбуваються в межах організаційно-управлінської та виробничо-технологічної структури; які забезпечують зміни організаційної культури та менеджменту. Такий тип змін впроваджується за умови зміни суб'єктом господарювання галузі, типу продукції чи місця в межах існуючих ринків чи виходу на нові.

Помірні зміни передбачають не значні корективи виробничої сфери, удосконалення організації менеджменту та поліпшення маркетингового середовищі для забезпечення підтримки попиту на продукцію та поліпшення ефективності поточної діяльності суб'єкту господарювання.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Інклюзивний напрямок адаптивного розвитку є відповіддю на існуючу несправедливість, яка виникла в системі суспільних відносин, та має наступні характеристики: нерівномірний розподіл ресурсів, який викликає відчуття несправедливості, виникнення кризи довіри та недосконалість економічних, фінансових інструментів, які в умовах транспарентності показують, що частина ринкових контрагентів поводить себе недоброчесно, відповідно подальша участь в економічних операціях в таких умовах є ускладненою, виникнення бар'єрів для економічного розвитку. На противагу цим системним вадам інклюзивна економіка має базуватися на таких принципах як справедливість, відкритість, довіра, відсутність бар'єрів. Визначаючи пріоритети інклюзивного розвитку потрібно враховувати необхідність, поруч з одночасною недостатністю економічного зростання для забезпечення повноцінного добробуту населення. Успішний адаптивний розвиток агропродовольчої сфери забезпечується не лише завдяки реалізації виробничо-технологічного і матеріально-ресурсного потенціалу, важливим чинником виступає компетентність та рівень кваліфікації менеджерів, які мають стратегічне мислення. Формування оптимальних напрямків адаптивного розвитку агропродовольчої сфери залежить від розуміння стратегічних

принципів щодо управління розвитком, концепції та чинників розвитку економічних систем, базових стратегії розвитку бізнесу, типології стратегій. Вірний та ефективний вибір напрямку адаптивного розвитку та стратегії забезпечується за умови наявності у фахівці зазначеної сфери знань та навичок стосовно: використання методів та підходів стосовно формування основних процесів стратегії, прийомів аналізу зовнішнього середовища, способів, що використовуються для оцінки моніторингу реалізації стратегії та компетентностей, необхідних для прогнозування ефективності стратегічних змін, методик оцінювання фінансових, виробничих та інвестиційних ризиків і здатністю здійснити оцінити ступінь відповідності основних елементів цілям стратегії управління адаптивним розвитком агропродовольчої сфери в умовах посилення маркетингової активності інноваційно орієнтованих підприємств.

Література

1. Антонік В.І. Ковальчук В.А., Кононенко В.Д., Бабець Є.К., Стасюк В.П. Розміщення продуктивних сил: навчальний посібник. Київ: ВД Професіонал, 2006. 224 с.
2. Дорофєєв О.В. Теоретико-прикладні проблеми застосування механізмів управління розвитком аграрного сектору економіки. *Бізнес Інформ*. 2014. № 4. С. 199-203.
3. Лопатюк Ю.М., Тодорюк С.І. Детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств: монографія. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2015. 220 с.
4. Трохимець О.І. Теоретичні аспекти ролі інституційного забезпечення розвитку аграрного сектору. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 51. С. 221-226.
5. Ходаківська О.В. Теоретико-світоглядні засади сталого розвитку соціально-економічних систем. *Сталий розвиток соціально-економічних систем в умовах глобалізаційних процесів: зб. наук. праць*, К., 2020. С. 116-120.

6. Шиян Д.В. Циклічність у формуванні сталого розвитку сільського господарства: монографія. Харківський національний аграрний у-нт. ім. В.В. Докучаєва. Харків: ХНАУ, 2011. 349 с.

7. Федірець О.В. Розвиток агропродовольчої сфери як соціально-економічної системи: теорія, методологія, практика. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Полтавський державний аграрний університет, Полтава, 2021. 448 с.

8. Ovcharenko I., Khodakivska O., Sukhomlyn L., Shevchenko O., Lemeshenko I., Martynov A., Zos-Kior M., Hnatenko I., Michkivsky S., Bilyavska L. Spatial organization management: modeling the functioning of eco-clusters in the context of globalization. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2022. Vol. 40. pp. 351–356.

9. Prokopenko O., Martyn O., Bilyk O., Vivcharuk O., Zos-Kior M., Hnatenko I. Models of State Clusterisation Management, Marketing and Labour Market Management in Conditions of Globalization, Risk of Bankruptcy and Services Market Development. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. Vol. 21. No. 12. pp. 228-234.

10. Zhyvko Z., Nikolashyn A., Semenets I., Karpenko Y., Zos-Kior M., Hnatenko I., Klymenchukova N., Krakhmalova N. Secure aspects of digitalization in management accounting and finances of the subject of the national economy in the context of globalization. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2022. Vol. 39. pp. 259-269.

References

1. Antonik, V.I. Kovalchuk, V.A., Kononenko, V.D., Babets, E.K. and Stasyuk, V.P. (2006), *Rozmishchennya produktyvnykh syl* [Placement of productive forces], Professional, Kyiv, Ukraine.

2. Dorofeev, O.V. (2014), “Theoretical and applied problems of the application of management mechanisms for the development of the agrarian sector of the economy”, *Business Inform*, vol. 4, pp. 199-203.

3. Lopatyuk, Y.M. and Todoryuk, S.I. (2015), *Determinanty staloho rozvytku ahrarnykh pidpryyemstv* [Determinants of sustainable development of

agricultural enterprises], Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine.

4. Trokhymets, O.I. (2020), “Theoretical aspects of the role of institutional support for the development of the agricultural sector”, *Black Sea Economic Studies*, vol. 51, pp. 221-226.

5. Khodakivska, O.V. (2020), *Teoretyko-svitohlyadni zasady staloho rozvytku sotsial'no-ekonomichnykh system. Stalyy rozvytok sotsial'no-ekonomichnykh system v umovakh hlobalizatsiynykh protsesiv* [Theoretical and philosophical foundations of sustainable development of socio-economic systems. Sustainable development of socio-economic systems in the conditions of globalization processes], NNC IAE, Kyiv, Ukraine.

6. Shiyan, D.V. (2011), *Tsyklichnist' u formuvanni staloho rozvytku sil's'koho hospodarstva* [Cyclicality in the formation of sustainable development of agriculture], Kharkiv National Agrarian University named after V.V. Dokuchaeva, Kharkiv, Ukraine.

7. Fedirets, O.V. (2021), “Development of the agro-food sector as a socio-economic system: theory, methodology, practice”, Abstract of Doctor dissertation, Economy, Poltava, Ukraine.

8. Ovcharenko, I., Khodakivska, O., Sukhomlyn, L., Shevchenko, O., Lemeshenko, I., Martynov, A., Zos-Kior, M., Hnatenko, I., Michkivskyy, S. and Bilyavska, L. (2022), “Spatial organization management: modeling the functioning of eco-clusters in the context of globalization”, *Journal of Hygienic Engineering and Design*, vol. 40, pp. 351–356.

9. Prokopenko, O., Martyn, O., Bilyk, O., Vivcharuk, O., Zos-Kior, M. and Hnatenko, I. (2021), “Models of State Clusterisation Management, Marketing and Labour Market Management in Conditions of Globalization, Risk of Bankruptcy and Services Market Development”, *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*, vol. 21.12, pp. 228-234.

10. Zhyvko, Z., Nikolashyn, A., Semenets, I., Karpenko, Y., Zos-Kior, M., Hnatenko, I., Klymenchukova, N. and Krakhmalova, N. (2022), “Secure aspects of digitalization in management accounting and finances of the subject of the national economy in the context of globalization”, *Journal of Hygienic Engineering and Design*, vol. 39, pp. 259-269.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2024 р.